

פרשת בחוקות: קדושת המקדש

בשנת תרע"ד עלה הברון רוטשילד להר-הבית, וגרר בכך את תגובתו החריפה של הראי"ה קוק: ליבי נמחץ מאד מפני חילול השם של היותו במקום המקדש וביותר על מה ששום איש לא העיר אותו שהוא דבר האסור. פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מיליונים של יישובים מעשיים.¹

כמה שנים לפני כן, באחד מביקוריו של משה מונטיפיורי בארץ ישראל הוא עלה להר-הבית.² לאחר שירד מההר, רעשה וגעשה ירושלים, כיצד נכנס יהודי למקום המקדש? רבה של ירושלים הרב שמואל סלנט הזמין את מונטיפיורי לביתו, אז הוכיח אותו על כניסתו להר-הבית מקום המקדש. מונטיפיורי טען שהוא התייעץ עם עוזרו, הרב ד"ר אליעזר הלוי, שאמר לו שבזמן הזה לאחר שנחרב המקדש מותר להיכנס להר-הבית. הרב סלנט הסביר לו, שההיפך הוא הנכון, וגם בזמן הזה יש איסור להיכנס למקום המקדש.³

בפרשת השבוע, במסגרת הקללות, נאמר: "וְנִתְּתִי אֶת עֲרִיכָם חֲרָבָה וְהִשְׁמֹתִי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם וְלֹא אֶרְיִחַ בְּרִיחַ נִיחָחְכֶם".⁴ מפסוק זה למד הרמב"ם שקדושת מקום המקדש שרירה וקיימת גם בזמן הזה לאחר חורבן המקדש, שכן הפסוק אומר שגם שהמקום שומם עדיין הוא קרוי מקדש:

לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים.⁵ לדבריו, היות וקדושת מקום המקדש קיימת גם בזמן הזה הרי שהנכנס למקום בו שכן המקדש חייב כרת, כדין טמא הנכנס למקדש. על דבריו השיג הראב"ד⁶ שבזמן הזה בהעדר מקדש בטלה קדושת מקום המקדש, לפיכך הנכנס למקום המקדש בזמן הזה אינו חייב כרת.

נשוב לדברי הרמב"ם. לדבריו, שלמה המלך הוא זה שקידש את העזרה: "בקדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבוא".⁷ דבריו מבוססים על האמור בספר מלכים שכאשר שלמה המלך בנה את המקדש הוא קידש את העזרה: "בַּיּוֹם הַהוּא קִדֵּשׁ הַמָּקֹדֶשׁ אֶת תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית ה'".⁸

אולם בגמרא⁹ מבואר שדוד המלך הוא זה שקידש את מקום המקדש, מהרצפה ועד לתהום האדמה. ניתן להבין בין שתי הקדושות הללו - דוד המלך קידש את המקום עליו ייבנה המקדש בימי שלמה בנו, היינו מהרצפה ומטה, ואילו שלמה המלך קידש את הבניין, שכן יש צורך בקידוש בשעת הבניין.¹⁰

¹ אגרות ראי"ה (ח"ב אגרת תרע"ז).

² יש המעידים שהיה זה בשנת תרי"ז, סיני (כרך סג עמוד רפד). ויש שכתבו שהיה זה בשנת תרכ"ז, הר הבית נזר תפארתנו (עמוד 67). יש שכתבו שנשא את מונטיפיורי בכסא והוא לא דרך על מקום המקדש, ראו: מלאכי אליעזר רפאל (פרקים בתולדות הישוב הישן, עמוד 282 הערה 6); שו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כו אות ט).

³ שפר שאול (הר הבית נזר תפארתנו, עמוד 67); שו"ת ציצ אליעזר (ח"י סימן א אות נב); שו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כו אות ח).

⁴ ויקרא (כו, לא).

⁵ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו ה"ט"ז).

⁶ ראב"ד (הל' בית הבחירה פ"ו ה"י"ד).

⁷ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו ה"י"ד).

⁸ מלכים (א, ח, סד).

⁹ זבחים (כד ע"א).

¹⁰ שבועות (טו ע"ב).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

שתי קדושות אלו מהוות שתי מצוות שונות - מצוות בניין המקדש ומצוות בניין בית הבחירה.¹¹ מצוות בניין המקדש הינה מצווה לקבוע בית לה' להשראת שכינה, דבר שיכול להתקיים בכל מקום, כפי שאירע במדבר, בשילה, נוב, גבעון. המקור למצווה זו הוא מהפסוק: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם",¹² כאשר ההגדשה היא במילה 'לי', היינו מקום עבור הקב"ה להשראת שכינה, מקום שיכול להתממש בכל מקום.

מצווה זו נקבעה להלכה בדברי הרמב"ם:

מצוות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקורבנות, וחוגגין אליו שלוש פעמים בשנה, שנאמר ועשו לי מקדש, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו.¹³ הדגיש הרמב"ם שמדובר על 'בית לה'' כמקום להשראת שכינה, מקום שיכול להיות בכל מקום כפי שאירע בימי משה שהיה מקום זה במדבר.

מלבד מצווה זו, קיימת מצווה נוספת והיא מצוות בניין בית הבחירה. בשונה ממצוות בניין המקדש המביעה את רצונו של הקב"ה לייסוד בית לה', מצוות בניין בית הבחירה פונה אל ישראל בחיוב לייסוד מקום לעבודה ותפילה, כדברי הגמרא: "שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ... לבנות להם בית הבחירה".¹⁴

מקורה של מצווה זו הוא מדברי התורה הפונה אל ישראל:

כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכֵנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתֶם שָׁמָּה.¹⁵

כאן לא מדובר על יישום המצווה בכל מקום, אלא רק במקום אשר יבחר, בבית הבחירה בהר-הבית, שכן כל עוד לא נבנה המקדש בהר-הבית היה מותר להקריב בכל מקום בבמה, אך "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קורבן" משום ש"אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה".¹⁶

שתי מצוות אלו הלא המה שתי הקדושות של דוד ושל שלמה - דוד המלך קידש את המקום עליו ייבנה המקדש בעתיד כמקום מחנה שכינה, ובכך הוא אינו שונה מיתר המקומות בהם ניתן עוד לממש את מקום להשראת שכינה. ואילו שלמה המלך שבנה את בית-המקדש, קידש את הבניין כמקום לעבודת ישראל ובכך הופקעו כל המקומות האחרים מעבודת הקורבנות.

עתה נשוב למחלוקת הרמב"ם והראב"ד, אם בזמן הזה שחרב בית-המקדש קיימת קדושת מקום המקדש והנכנס אליה חייב כרת או שלאחר חורבן בית-המקדש בטלה קדושת המקום והנכנס לשם אינו חייב כרת. יסוד המחלוקת נעוץ בשאלת היחס בין שתי הקדושות, בין קדושת דוד כקדושת המקום לבין קדושת שלמה כקדושת הבית. לדעת הראב"ד מדובר על שתי קדושות נפרדות, וכאשר חרב בית-המקדש בטלה לה קדושת שלמה, קדושת הבניין, אך נותרה לה קדושת דוד כקדושת המקום. לפיכך, הנכנס כיום למקום המקדש אינו חייב כרת שכן חיוב כרת הוא בכניסה לבניין המקדש שעומד על מכונו,¹⁷ אך מכל-מקום הנכנס למקום מחנה שכינה עובר על איסור "וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם".¹⁸

¹¹ ראו: קובץ חידושי תורה (סולובייצ'יק, עמוד קלה); אגרא לישירים (סימן לב).

¹² שמות (כה, ח).

¹³ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"א).

¹⁴ סנהדרין (כ ע"ב); רמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"א).

¹⁵ דברים (יב, ה).

¹⁶ רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"ג).

¹⁷ במדבר (יט, כ).

¹⁸ במדבר (ה, ג). רמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג ה"י).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

לעומתו סובר הרמב"ם שהיחס בין שתי הקדושות הוא יחס משלים. קדושת דוד אינה קדושה גמורה, אלא ממתינה היא למיסוד השראת השכינה בבית-המקדש, בבניין, רק אז תושלם קדושת דוד. בכך, קדושת שלמה מיסדה והשלימה את קדושת דוד.¹⁹

נבאר את שורש הדבר - בכל המקומות בהם היה מקדש, קדושת מחנה שכינה התממשה בבניין, אך קדושת דוד הינה קדושה חסרה משום שאין לה לעת עתה מימוש ומיסוד בבניין. אך מאידך גיסא, במקומות הרבים בהם היה מקדש, הרי שלאחר שחרב המקום אין כל קדושת מחנה שכינה במקום בו היה המקדש מקודם, לעומת מקום המקדש בהר-הבית בו יש קדושת מקום גם כשחרב בית-המקדש.²⁰ ההסבר לכך הוא כאמור בדעת הרמב"ם, קדושת דוד אמנם הייתה קדושה חסרה הממתינה לקדושת שלמה בבניין שבכך הוא העמיק ומימש את קדושת המקום.²¹

לפיכך, כאשר חרב בית-המקדש, אמנם נחרב הבניין אך קדושת דוד עדיין קיימת במלואה, שכן בקדושת שלמה התממשה קדושת המקום של דוד כמקום אשר יבחר ה', בשונה מיתר המקומות שחרבו ואין במקום כל קדושה. לפיכך בעוד שלדעת הראב"ד סיבת חיוב כרת היא בבניין העומד על מכונו, משום שלדבריו קדושת שלמה הינה קדושה נפרדת מקדושת דוד ובגינה יש חיוב כרת, ולכן בזמן הזה אין כל חיוב כרת משום העדר הבניין, הרי שלדעת הרמב"ם, הנכנס למקום המקדש בזמן הזה חייב כרת שכן הוא לא תלה את הקדושה בבניין שלמה אלא בקדושת דוד שהיא קיימת גם בהעדר בניין על מכונו.

מחלוקת יסודית זו מצאה לה ביטוי מעשי בשאלה האם קיים וידוי מעשרות בזמן הזה, שכן הווידי תלוי במקדש, לפני ה': "וְאֶמְרָתָּ לְפָנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת".²² לדעת הרמב"ם,²³ למרות שנאמר בה 'לפני ה'' היא מתממשת "בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית". על כך השיג הראב"ד²⁴ וטען שהווידי מתקיים רק כבית-המקדש על מכונו, שזו הכוונה 'לפני ה'.

הראי"ה קוק²⁵ הסביר שמחלוקת זו נעוצה במחלוקתם היסודית בקדושת המקדש בזמן הזה, כאשר לדעת הרמב"ם העדר הבניין אינו מהווה חיסרון בקדושת המקדש וכאילו הוא קיים, ואילו לראב"ד העדר הבניין מהווה חיסרון במימוש קדושת המקדש בזמן הזה.

נשוב לשיחה של משה מונטיפיורי בבית הרב שמואל סלנט. מונטיפיורי טען שהעוזר שלו, הרב ד"ר אליעזר הלוי, אמר לו שבזמן הזה לאחר שנחרב המקדש מותר להיכנס להר-הבית. הרב סלנט הסביר לו, שההלכה היא כדעת הרמב"ם שקדושת המקדש קיימת גם בזמן הזה והנכנס למקום המקדש חייב כרת, וגם לשיטת הראב"ד שאין חיוב כרת מכל-מקום יש איסור כניסה למקום המקדש.

¹⁹ רמב"ם (הלי' בית הבחירה פ"ו הי"ד): "כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קידוש גמור... ובמה נתקדשה, בקדושה ראשונה שקידשה שלמה".

²⁰ תוספות (יומא מד ע"א ד"ה בשילה); משך חכמה (במדבר ז, א).

²¹ ראו: עמוד הימיני (סימן א אות ט עמוד יג).

²² דברים (כו, יג).

²³ רמב"ם (הלי' מעשר שני ונטע רבעי פ"א הי"א-ה"ד).

²⁴ ראב"ד (הלי' מעשר שני ונטע רבעי פ"א הי"ד).

²⁵ שו"ת משפט כהן (סימן צו).